

УДК 396.011.62:342.2

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.25.18>

«СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ» І «СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА» В ПЕРЕДВИБОРЧОМУ ДИСКУРСІ В УКРАЇНІ

Анастасія Денисова

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кафедра політичних теорій
вул. Фонтанська дорога, 23, 65009, м. Одеса, Україна*

Статтю присвячено дослідженню «соціальної справедливості» й «соціальної держави» в передвборчому дискурсі в Україні. Відзначено, що на сучасному етапі посткомуністичних трансформацій поряд з установами електоральної демократії та дотриманням політичних прав і свобод громадян особливої ваги набувають питання соціальної справедливості, гарантування соціального захисту населення та побудови соціальної держави. Справедливе суспільство є не засобом, а метою політичного розвитку, взаємодії держави й суспільства, фундаментом концепції соціальної держави.

У процесі посткомуністичних змін зазнавали суттєвих трансформацій програми політичних партій у розрізі наявності/відсутності уваги до соціальної справедливості й соціальної держави. На виборах народних депутатів у 1998 році чотири політичні сили декларували побудову в Україні соціальної держави (КПУ, СПУ-СелПУ, ПСПУ та СДПУ (о)). Передвборний дискурс партій-переможниць виборів можна назвати «соціалістичним». У парламентській кампанії 2002 року на рівні передвборного дискурсу відбувся «ліберальний» поворот, зумовлений посиленням впливу олігархічних груп на політичний процес. Подальша олігархізація сприяла перетворенню політичних партій на лідерські проекти та елімінуванню ідеї соціальної справедливості з передвборного дискурсу у 2006 і 2007 роках. Винятком стало ВО «Батьківщина».

У подальшому дослідження фокусується на аналізі передвборних програм політичних партій-переможниць парламентських виборів 2012 і 2019 років. Визначено, що в програмах більшості політичних партій у 2012 році взагалі відсутня згадка про соціальну державу. Натомість соціологічні дослідження переконливо демонструють важливість соціальних питань для громадської думки в Україні.

Відзначено, що під час парламентських виборів 2019 року відбувається поступове повернення ідей соціальної справедливості й соціальної держави до передвборного дискурсу. У програмах партії ВО «Батьківщина» та «Голос» акцентується увага на шляхах забезпечення соціальної справедливості (судова реформа, боротьба з корупцією), а «Опозиційна платформа – за життя» декларує необхідність зміцнення соціальної держави в Україні.

Ключові слова: соціальна справедливість, соціальна держава, соціальна політика, передвборний дискурс, політичні партії, вибори народних депутатів України.

У процесі посткомуністичних трансформацій в Україні перед державою та суспільством постає багато різнопланових проблем. Однією з найбільш неоднозначних є визначення ролі й місця держави, яка у 1991 році відмовилась від статусу «Левіафана», у процесі глобальних соціальних і політичних змін: «нічний сторож» або модель соціальної держави. Тут стикаються ліберальна амбіція щодо захисту громадянських прав і політичних свобод і пострадянське прагнення більшості громадян покласти на державу власне соціальне забезпечення, зберегти «безкоштовну» освіту, медицину тощо. На сучасному етапі посткомуністичних трансформацій Україна потребує кристалізації уявлень щодо сутності «справедливості», «соціальної справедливості», визначення ролі держави в побудові «справедливого суспільства». Фундаментом для подальшої демократизації стає не лише дотримання

політичних прав і свобод громадянина, а й посилення уваги до соціальних прав, гарантій і підвищення ефективності держави в соціальній сфері. Варто погодитися з такою думкою: «Різні підходи до прав людини зазнали великого впливу ідеологічних дебатів, де значна увага приділялась ролі, котру повинна виконувати держава. Лібералізм та марксизм... Перший схвалює максимум індивідуальної свободи та мінімальну роль держави; другий, принаймні так званого соціалістичного перехідного періоду, – максимальну роль держави з централізованим плануванням та директивною політичною системою» [6, с. 193].

Повною мірою це стосується передвиборчого дискурсу політичних партій, який стає ареною інформаційного протистояння представників різних ідеологічних доктрин з актуальних політичних, економічних, соціальних і культурних питань. Передвиборні програми політичних партій є вкрай важливими документами, адже в них віддзеркалюються нагальні суспільні проблеми, вирішення яких допоможе, на думку партійної еліти, здобути владу.

Відзначаючи успіхи України в процесі впровадження електоральної демократії, забезпечення фундаментальних політичних прав і свобод громадян (передусім свободи слова, об'єднань, мирних зібрань тощо), варто наголосити на недостатній ефективності держави у сфері соціальної політики. Дані соціологічних досліджень переконливо свідчать, що без побудови соціальної держави, суттєвого підвищення рівня соціального забезпечення й гарантій соціальних та економічних прав громадян перехід до демократії в Україні неможливий. Одним із головних маркерів щодо ставлення політичних еліт до проблеми «соціальної справедливості» та ідеї «соціальної держави» є передвиборні програми політичних партій. Усе це актуалізує дослідження проблеми інтерпретації «соціальної справедливості» й ідеї «соціальної держави» в передвиборчому дискурсі в Україні.

Фундаментальними працями для розуміння проблеми справедливості в ліберальній політичній доктрині є «Теорія справедливості» [22] та «Політичний лібералізм» [21] Дж. Ролза. Він виходить із ідеї «суспільства як справедливої системи довготривалої співпраці, що переходить із покоління в покоління» [18, с. 39] і називає дві фундаментальні ідеї, разом із якими розвивається ідея справедливості як чесності: «... одна – це ідея громадян (заангажованих до співпраці) як вільних і рівноправних осіб, а друга – ідея добре організованого суспільства як суспільства, ефективно регульованого котроюсь політичною концепцією справедливості» [21, с. 39].

Інтерпретаціям Ролзових положень процедурної теорії справедливості присвячено есе П. Рікера «Чи можлива чисто процедурна теорія справедливості?» й «Після «Теорії справедливості Дж. Ролза», опубліковані українською мовою у збірці «Право і справедливість» [20]. Зокрема, П. Рікер наголошує на такому: «... у Ролза справедливість спочатку прикладається до інституцій – вона виступає доброчесністю *par excellence* саме інституцій – і лише в другу чергу до індивідів і до держав-націй, що розглядаються як певні індивіди на історичній сцені ... принцип справедливості, за Ролзом, діаметрально протиставляється утилітаристській версії справедливості: максимізувати мінімальну частку в ситуації нерівного розподілу, і це правило, яке буде назване правилом максимуму, цілком відрізняється від правила максимізації вигоди якнайбільшої кількості осіб» [20, с. 72–73].

У роботі А. Ейде «Мінімальний рівень реалізації соціально-економічних прав» [6, с. 185–201] пропонується поняття «ідеальної справедливості», яке автор протиставляє «підходу мінімального рівня». Наголос робиться на тому, що сучасна держава має зробити вибір між цими крайніми полюсами (представленими, відповідно, марксизмом і лібералізмом) дебатів щодо ролі держави в забезпеченні соціальних прав громадян.

Серед українських дослідників варто відзначити Л. Ситніченко, яка в роботах «Толерантність як чеснота справедливості» [25], «Трансформація ціннісних орієнтирів: свобода

чи справедливості?» [24] тощо пропонує власні візії підходів Ю. Габермаса, О. Гьоффе, Дж. Ролза до проблеми справедливості в сучасному суспільстві. У статті Є. Босенко та Л. Ситниченко наголошується на тому, що «є недостатнім розуміння справедливості як неупередженості при користуванні тим чи іншим правилом поведінки. Принцип неупередженості може бути лише допоміжним визначенням справедливості, бо він може успішно використовуватися і в спільноті злочинців, і в неправовій державі. Про справедливість у власному сенсі цього слова йдеться лише тоді, коли ті правила, якими користуються люди, теж справедливі» [1].

Натомість у політологічній літературі недостатньо уваги приділяється «операціоналізації» соціальної справедливості в програмах політичних партій, їхніх передвиборних маніфестаціях і її «тематичному розширенню» як основи соціальної держави. Дж. Ролз зазначив: «Я залишаю без уваги ... проблеми тематичного розширення, зосереджуючись на тому, що я вище назвав фундаментальним поняттям політичної справедливості... А те, що питання дійсно фундаментальне, показує факт, що воно було фокусом ліберальної критики на адресу аристократії у XVII й XVIII ст., соціалістської критики на адресу ліберально-конституційної демократії в XIX й XX віках, а також конфлікту між лібералізмом і консерватизмом у наш час через претензії приватної власності й легітимності (протиставленої ефективності) соціальної політики, пов'язаної з тим, що здобуло назву «держави добробуту» [21, с. 45]. Дослідженню різних підходів до проблеми соціальної справедливості як основи соціальної держави в передвиборчому дискурсі в Україні (передусім у передвиборних програмах політичних партій) і присвячено статтю.

Метою статті є дослідження інтерпретацій «соціальної справедливості» та ідеї «соціальної держави» в передвиборчому дискурсі в Україні.

У процесі складних і неоднозначних посткомуністичних трансформацій загострюються соціальні проблеми. Масштабна демографічна криза, міграція та бідність у сукупності не лише свідчать про недоцільність соціальної політики сучасної України, а й ставлять під сумнів, на думку громадян, раціональність мети політичних змін останніх десятиліть, доцільність та ефективність реформ.

І хоча насправді незначна частина українського суспільства бажає повернення тоталітарної радянської моделі (зокрема, й через розбіжності між пропагандистським декларуванням у СРСР високого рівня соціального захисту населення та його реальним станом), але більшість громадян справді вимагають побудови соціальної держави в Україні, посилення соціальної політики й забезпечення державою не лише політичних та економічних свобод, а й соціальних прав.

Зокрема, за даними соціологічних досліджень, відродження СРСР підтримує 25% українців, а 43% вважає, що «їм та їхнім сім'ям жилося краще в СРСР, ніж зараз. А найбільше прорадянські настрої поширені серед людей похилого віку» [23]. При цьому 68% українських громадян виступає категорично проти «back to the USSR», і ця цифра зросла вдвічі з 2010 року [7].

Щодо необхідності посилення уваги держави до соціальної політики, то саме вимоги підвищити її ефективність традиційно входять до ієрархії найважливіших для українців проблем. За даними соціологічної служби Центру Разумкова: «Ієрархія найважливіших для українців реформ вже чотири роки поспіль залишається стабільною: найважливішою є антикорупційна реформа – так вважають майже 63% населення. Далі за рівнем значущості йдуть реформа сфери охорони здоров'я (57%), пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту (52%)... Причому за останній рік істотно зросла значущість для населення соціальних реформ – медичної та пенсійної, загалом – системи соціального захисту» [19].

Проблеми соціальної справедливості, реалізації соціальних та економічних прав стосуються не лише посткомуністичних держав, вони є актуальними для країн консолідованої демократії.

Незважаючи на суспільну значущість і публічне визнання соціальних прав, вони досі формулюються в політичному та правовому дискурсі як зобов'язання результату, а не вимоги конкретних дій державних інститутів та організацій. А. Ейде зазначає: «Економічні, соціальні та культурні права широко визнаються, а от відповідні зобов'язання – ні. Останні сформульовані, головним чином, як широкі зобов'язання результату, а не специфічні зобов'язання поведінки... Державні діячі повинні не застосовувати тортури – це зобов'язання поведінки. Держави та їхні діячі мають виключити випадки голоду – це зобов'язання результату» [6, с. 185].

Проблема соціальної справедливості поступово стає однією з головних для політичного розвитку. Варто погодитися з таким: «Характерною рисою пошуків нового філософського і політичного «проектів сучасності» спроби органічного поєднання етики, права та політики і створення на цій основі нового, сучасного «дискурсу справедливості» ... неповага до справедливості як до фундаментального права людини призводить до ворожості між людьми та безладдя в суспільстві. Тому саме спираючись на поняття справедливості ... можна подолати відчуження права та держави від етики» [1].

У передвиборчому дискурсі політичних партій в Україні недостатньо уваги приділяється проблемі соціальної справедливості й напрямам побудови соціальної держави. Згадки про соціальну державу та соціальну справедливість мають декларативний характер; це радше політичні гасла, аніж детальний план щодо творення соціальної держави.

За результатами виборів 29 березня 1998 року (які вперше пройшли за змішаною системою, партії надали свої передвиборні програми), до парламенту пройшло чотири партії, які декларували необхідність побудови соціалістичної системи в Україні та забезпечення соціальної справедливості.

У передвиборному партійному дискурсі 1998 року, який умовно можна назвати «соціалістичним», активно використовувалися соціалістичні ідеї, а соціальна справедливість згадувалася на самому початку партійних програм. Це повною мірою стосується Комуністичної партії України, Виборчого блоку Соціалістичної партії України та Селянської партії України «За правду, за народ, за Україну!», Прогресивної соціалістичної партії України та Соціал-демократичної партії України (об'єднаної). Щоправда, у парламентській діяльності комуністичні й соціалістичні за назвою партії проявили себе або як частина «партії влади», або як популістські сили.

На виборах 31 березня 2002 року вперше перемогла політична сила, яка декларувала ліберальну ідеологію, – Блок «Наша Україна» (26,6% голосів виборців), а КПУ посіла друге місце (14,5%) [2].

Фактично в цей час став відчутним вплив фінансово-економічних груп на процес розвитку політичних партій, і цей «олігархічний поворот» визначав політичний дискурс, хід і результат парламентських виборів 2002, 2006 і 2007 років. Передусім мова йде про появу лідерських проектів (Блок Юлії Тимошенко, Народний Блок Литвина, Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція» тощо), загострення інституційного протистояння між Президентом, Верховною Радою та урядом. Варто відзначити, що в цей період найбільш активно ідея «соціальної справедливості» починає лунати в передвиборних програмах Блоку Юлії Тимошенко.

Уже на початку передвиборної програми, затвердженої 5 серпня 2007 року, йдеться про «справедливу систему організації життя ...», «безперервне вдосконалення справедливості ...», «нову справедливу Конституцію» тощо [26].

За результатами парламентських виборів 28 жовтня 2012 року до Верховної Ради України потрапили п'ять політичних сил. Голоси виборців, віддані за партійні списки, розподілилися так: «Партія регіонів» (30% голосів виборців), політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (25,54% голосів), політична партія «УДАР» (13,96%), КПУ (13,18%), політична партія Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (10,44% голосів виборців) [3]. У програмі партії-переможниці не згадується ані про соціальну державу, ані про соціальну справедливість, натомість ідеться про «ефективну державу», «економічне зростання – запоруку високих соціальних стандартів», а сама програма називається «Від стабільності до добробуту» [5]. Щоправда, досить багато уваги приділяється молодим родинам, студентській молоді, охороні здоров'я тощо. Програма ВО «Батьківщина» починається із запитання щодо справедливості: «Без хабара – нікуди, а справедливості нема ніде?» Й у подальшому автори програми наголошують на необхідності зробити «державу справедливою», «здолати несправедливість», а найбільший розділ програми називається «Справедлива держава – гідне життя» [10].

На позачергових виборах народних депутатів України, які відбулися 26 жовтня 2014 року, відчутним став «ліберальний» поворот у програмах більшості політичних партій, які пройшли до Верховної Ради України, загалом шість політичних сил подолали 5-відсотковий бар'єр.

Це політична партія «Народний фронт» (22,14% голосів), партія Блок Петра Порошенка (21,82%), політична партія «Об'єднання Самопоміч» (10,97% голосів виборців), політична партія «Опозиційний блок» (9,43% голосів), Радикальна партія Олега Ляшка (7,44% голосів виборців) і політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (5,68%) [15].

У програмі «Народного фронту» соціальна справедливість і соціальна держава не згадуються, а вся проблематика, пов'язана із соціальним захистом населення, викладена в п'ятому розділі «Соціальний захист і гуманітарний розвиток» [4].

У передвиборній програмі Блоку Петра Порошенка також не згадуються поняття «соціальна справедливість» і «соціальна держава». Щодо соціального захисту населення в ній зазначено: «Партія виступає за впровадження реальної конкурентної економічної моделі в Україні. Економіка вільного ринку, вимагає ділової ініціативи, наполегливої праці і постійного самовдосконалення. В такій меритократичній системі найрозумніші, найпрацьовитіші і найенергійніші досягають найбільшого особистого успіху, який служить усьому суспільству. Маємо чесно заявити, що високі стандарти життя стануть реальністю лише після проведення ряду необхідних реформ, відродження економіки та як результат наполегливої праці. У той же час, держава зобов'язана невідкладно забезпечити належний соціальний захист найбільш вразливих громадян» [8].

На останньому місці питання соціального захисту населення розташовані в програмі об'єднання «Самопоміч». Наголос робиться на такому: «Українці готові допомагати тим, хто потребує підтримки ближнього через свій стан здоров'я, вік чи статки... Запровадження адресної допомоги саме тим, хто потребує... Запобігання дискримінації та бар'єрам. Запровадження віддалених форм зайнятості, доступності та універсального дизайну для подолання ізоляції людей з обмеженими можливостями... Відкрити доступ до медичних установ та санаторно-курортних закладів Державного управління справами... Запровадження медичного страхування... забезпечення гідної винагороди за лікарську працю» [9].

У програмі «Опозиційного блоку» також немає згадки про «соціальну справедливість» і «соціальну державу». У її останньому розділі «Відродження» відзначено необхідність таких кроків: «... Забезпечити індексацію зарплат і пенсій відповідно до рівня

інфляції, після подолання кризи – повернутися до зростання реальних доходів населення... Зупинити скорочення працівників бюджетної сфери, насамперед освітян, науковців, медиків та забезпечити гідну оплату їхньої праці... Запровадити медичне страхування, забезпечити право на безоплатне одержання медичних послуг малозабезпеченим верствам населення та пенсіонерам, підвищити стандарти медичного обслуговування... Підвищити соціальний захист молодих родин шляхом збільшення допомоги при народженні дитини та допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку... Запровадити пільгове кредитування молодих сімей для придбання житла» [27].

У програмі Радикальної партії Олега Ляшка відразу декларується: «Мета Радикальної партії – створення суспільства рівних можливостей та загального добробуту» [16].

У програмі згадується «соціальний захист», але деякі пропозиції мають характер популістських. У програмі зазначено: «Сім'ї, в яких двоє дітей, визнають багатодітними і вони будуть отримувати відповідну допомогу»; «Всеукраїнська мережа захисників прав людини боронитиме українців. Ми організуємо цільову грошову допомогу малозабезпеченим»; «Будемо вимагати списання 75 % зовнішніх міжнародних кредитів, бо гроші у борг брали чиновники-казнокради» тощо [16].

Програму Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», як і на виборах 2012 року, відкриває лозунг щодо справедливості: «Наша мета – відновити справедливість...» [10]. Щоправда, у подальшому ідея соціальної справедливості й проблеми соціального захисту населення не виокремлюються та не розвиваються.

На позачергових виборах до Верховної Ради України 21 липня 2019 року беззаперечною перемогою отримала політична партія «Слуга народу» (43,16% голосів виборців) [17].

На другому місці – політична партія «Опозиційна платформа – За життя», на третьому – політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», на четвертому – політична партія «Європейська солідарність», а п'яте місце посіла політична партія «Голос» [17].

Передвиборна програма партії «Голос» починається фразою: «Справедливість варта того, щоб битися за її перемогу» [12].

Далі йдеться про правосуддя та подолання корупції, високотехнологічну економіку й боротьбу з олігархами. У розділі «Держава для людини, а не громадянин для чиновника» представлено візії соціальної сфери.

По-перше: «Якісна та доступна медицина» («Ми завершимо реформу охорони здоров'я за принципом «гроші ходять за пацієнтом» і досягнемо того, щоби держава справедливо платила за необхідні медичні послуги для пацієнтів на всіх рівнях допомоги – як у сімейного лікаря, так і у спеціалізованих лікарнях (на стаціонарі). Нелюдські умови у медичних закладах відійдуть у минуле. Лікар зможе отримувати гідну винагороду за якісні медичні послуги, а не шукати додатковий заробіток в Україні або за її межами); по-друге: «Освіта має шукати таланти, наука – будуватися ними» («ми підвищимо престижність професійної освіти серед молоді... профосвіта зможе стати першим кроком на шляху до гідної кар'єри... розвиток науки нарешті повернеться у фокус державної політики і стане стратегічним пріоритетом»); по-третє: «Впровадимо справедливу і гнучку соціальну політику» («соціальна політика буде формуватись, виходячи з реальних потреб і можливостей бюджету, а процедури отримання допомоги нарешті стануть прозорими і зручними») [12].

Щодо передвиборної програми політичної партії «Європейська солідарність», то її, природно, побудовано навколо європейського та євроатлантичного вибору України. Аргументовано відзначено, що фундамент цього вибору закладено під час президентської каденції П. Порошенка. Стосовно соціальних питань, то зазначено необхідність нових

соціальних ліфтів для «найбільш професійних, відповідальних та патріотичних громадян», а також розширення середнього класу [13].

У програмі ВО «Батьківщина» декларується необхідність упровадження «Нової соціальної доктрини». Вона передбачає «європейську заробітну плату, справедливі пенсії, доступну медицину, справедливі тарифи, якісну та доступну освіту» [11].

Програма «Опозиційної платформи – За життя» декларує спочатку розбудову соціальної держави, а згодом її зміцнення. У ній зазначено: «... встановимо справедливі тарифи, забезпечимо соціальний захист громадян та забезпечимо економічний розвиток й укріплення соціальної держави» [14].

У програмі політичної партії «Слуга народу» йдеться про справедливий суд і реформування соціальної сфери. Авторами програми пропонуються такі кроки: «Проведемо всеукраїнський перепис населення та аудит системи соціального забезпечення. Запровадимо «економічний паспорт українця», за яким всі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки. Впровадимо другий рівень державного пенсійного забезпечення. Переведемо всі соціальні пільги у грошову форму» [15].

Отже, наголошуючи на недостатній увазі до проблеми соціальної справедливості й побудови соціальної держави в передвиборчому дискурсі в Україні, варто відзначити позитивні зрушення під час кампанії з виборів народних депутатів у 2019 році. Після фактичного зникнення у 2014 з порядку денного політичних партій, влади й суспільства соціальної проблематики (що зумовлено необхідністю посилення уваги до питань безпеки та оборони) такі поняття, як «соціальна справедливість» і «соціальна держава», поступово повертаються до політичного дискурсу. Насамперед це стосується передвиборчих програм політичної партії «Голос», політичної партії «Опозиційна платформа – за життя» та ВО «Батьківщина».

Список використаної літератури

1. Босенко Є.В., Ситниченко Л.А. «Справедливість» в контексті сучасної політичної антропології. *Вісник Приазовського державного технічного університету* : збірник наукових праць. Маріуполь, 1997. Вип. 4. С. 51–53.
2. Вибори до Верховної Ради України 2002 року: інформаційно-аналітичне видання / Центральна виборча комісія ; ред. М.М. Рябець. Київ, 2002. 675 с. URL: <https://www.cvk.gov.ua/metod/vydannja/vibory2002.pdf> (дата звернення: 02.08.2019).
3. Вибори народних депутатів 2012. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300ad94.html?PT001F01=900> (дата звернення: 02.08.2019).
4. Відновлення України: Програма політичної партії «Народний фронт». Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pf7171=182pt001f01=910.html> (дата звернення: 02.08.2019).
5. Від стабільності – до добробуту 2012–2017: Передвиборна програма Партії Регіонів. *Урядовий кур'єр*. 14 вересня 2012. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/peredviborna-programa-partiyi-regioniv/> (дата звернення: 02.08.2019).
6. Ейде А. Мінімальний рівень реалізації соціально-економічних прав. *Права людини: Концепції, підходи, реалізація* / пер. з англ. ; під редакцією Б. Зізік ; гол. ред. серії і автор передмови Дж. Перлін. Київ : Ай Бі, 2003. С. 185–201.
7. Назад до СРСР. Скільки українців підтримують повернення у радянську Україну. *Новое Время*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/nazad-do-srsr-skilki-ukrajintsiv-pidtrimujut-rovnerennja-u-radjansku-ukrajinu-2493424.html> (дата звернення: 05.08.2019).

8. Передвиборна програма партії «Блок Петра Порошенка». Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pf7171=202pt001f01=910.html> (дата звернення: 02.08.2019).
9. Передвиборна програма політичної партії «Об'єднання «Самопоміч». Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=185.html> (дата звернення: 02.08.2019).
10. Передвиборча програма ВО «Батьківщина»: Затверджено XI З'їздом Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» 30 липня 2012 року. *Урядовий кур'єр*. 16 жовтня 2012. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/peredviborna-programa-vo-batkivshina/> (дата звернення: 02.08.2019).
11. Передвиборча програма ВО «Батьківщина». Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp400pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
12. Передвиборна програма політичної партії «Голос». Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp400pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
13. Передвиборна програма політичної партії «Європейська Солідарність». Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp400pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
14. Передвиборна програма політичної партії «Опозиційна платформа – за життя». Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp400pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
15. Передвиборна програма політичної партії «Слуга народу». Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp400pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
16. План Ляшка. Перемога України: Програма Радикальної партії Олега Ляшка. Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=144.html> (дата звернення: 02.08.2019).
17. Позачергові вибори народних депутатів 2014 року: Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300pt001f01=910.html> (дата звернення: 02.08.2019).
18. Позачергові вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html> (дата звернення: 02.08.2019).
19. Реформи в Україні: громадська думка населення: загальнонаціональне опитування. Разумков центр. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/reformu-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennia> (дата звернення: 05.08.2019).
20. Рікер П. Право і справедливість. Київ : Дух і літера, 2002. 216 с.
21. Ролз Дж. Політичний лібералізм. Київ : Основи, 2000. 382 с.
22. Ролз Дж. Теорія справедливості. Київ : Основи, 2001. 822 с.
23. Серета Є. Чотири психологічні причини, «чому ковбаса була смачніша» в СРСР. Українська правда. 29 липня 2019. URL: <https://www.ppravda.com.ua/articles/2019/07/29/7217828/> (дата звернення: 05.08.2019).

24. Ситніченко Л.А. Трансформація ціннісних орієнтирів: свобода чи справедливість? *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2014. Вип. 1. С. 38–55.
25. Ситніченко Л.А. Толерантність як чеснота справедливості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Філософія»*. 2013. Вип. 41 (1). С. 68–77. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41(1)_9) (дата звернення: 05.08.2019).
26. Україна переможе! Передвиборча програма «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pf7171=149pt001f01=910.html> (дата звернення: 02.08.2019).
27. Україна: право на майбутнє: Передвиборна програма Політичної партії «Опозиційний блок» «Україна: право на майбутнє». Позачергові вибори у Верховну Раду України 2014. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=199.html> (дата звернення: 02.08.2019).
28. Український прорив: Передвиборна програма Блоку Юлії Тимошенко. URL: http://da-ta.com.ua/election_programs/2871.htm (дата звернення: 02.08.2019).

“SOCIAL JUSTICE” AND “SOCIAL STATE” IN ELECTION DISCOURSE IN UKRAINE

Denysova Anastasiia

National University “Odessa Law Academy”,

Department of Political Theories

Fontanskaya road str., 23, 65009, Odessa, Ukraine

The article deals with the study of “social justice” and “social state” in election discourse in Ukraine. It is noted that at the present stage of post-communist transformation, along with the establishment of electoral democracy and sticking to the political rights and freedoms of citizens, issues of social justice, guaranteeing social protection of the population and building a social state acquire great significance. A just society is not a means, but a goal of political development, interaction between the state and society, the foundation of the concept of a social state.

In the process of post-communist change, political parties have undergone significant transformations in the context of the presence/absence of attention to social justice and the social state. At the 1998 elections, four political forces declared the construction of a social state in Ukraine (CPU, SPU-SelPU, PSPU, and SDPU). The pre-election discourse of the winning parties can be called “socialist”. In the 2002 parliamentary campaign, a “liberal” turn took place at the level of election discourse, due to the increased influence of oligarchic groups on the political process. Further oligarchization helped transform political parties into leadership projects and eliminated the idea of social justice from election discourse in 2006 and 2007. The exception was “the Batkivshchyna”.

The following study focuses on the analysis of the election programs of political parties – winners of the 2012 and 2019 parliamentary elections. It was determined that the programs of most of political parties in 2012 did not mention the social state at all. Instead, sociological studies clearly demonstrate the importance of social issues for public opinion in Ukraine.

It is noted that during the parliamentary elections – 2019 there is a gradual return of the ideas of social justice and the social state to the election discourse. The Batkivshchyna and Golos Party programs focus on ways to ensure social justice (judicial reform, the fight against corruption), and “the Opposition Platform for Life” proclaims the need to strengthen the social state in Ukraine.

Key words: social justice, social state, social policy, election discourse, political parties, elections of deputies of Ukraine.